



"ENHANCEMENT OF SHAREHOLDERS' RIGHTS AND MECHANISMS FOR THEIR PROTECTION"

Tojialiye Sherdorbek Elmurod ogli

Namangan State Technical University,
Corporate Governance Program Bachelor's Student

E-mail: tajialiyevsheeror@gmail.com

Phone: +998 93 565-20-24. UDC 331

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16314516>

ARTICLE INFO

Received: 18th July 2025

Accepted: 21st July 2025

Online: 22nd July 2025

KEYWORDS

Shareholders' rights,
corporate governance,
legal protection
mechanisms, minority
shareholders, Uzbekistan,
judicial protection,
investor confidence,
regulatory reforms,
corporate transparency.

ABSTRACT

This article examines the enhancement of shareholders' rights and the improvement of mechanisms protecting these rights in Uzbekistan. It explores the legal framework, institutional safeguards, recent reforms, and challenges in corporate governance. The study highlights the role of minority shareholders, the effectiveness of judicial and regulatory protections, and international best practices. Practical recommendations for further development are provided to strengthen investor confidence and corporate transparency. The findings are relevant for legal experts, investors, policymakers, and corporate managers aiming to foster a more secure and competitive investment climate in Uzbekistan.

"AKSIYADORLAR HUQUQLARI VA ULARNI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARINING TAKOMILLASHUVI"

Tojialiye Sherdorbek Elmurod o'g'li

Namangan Davlat Texnika Universiteti, Korporativ boshqaruv yo'nalishi bakalavr talabasi

E-mail: tajialiyevsheeror@gmail.com

Telefon raqam: +998 93 565-20-24. UDC 331

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16314516>

ARTICLE INFO

Received: 18th July 2025

Accepted: 21st July 2025

Online: 22nd July 2025

KEYWORDS

Aksiyadorlar huquqlari,
korporativ boshqaruv,
huquqiy himoya
mexanizmlari, minoritar
aksiyadorlar, O'zbekiston,
sud himoyasi, investor
ishonchi, qonunchilik
islohotlari, shaffoflik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbekistonda aksiyadorlar huquqlarini takomillashtirish va ularni himoya qilish mexanizmlarining samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Maqolada milliy qonunchilik asoslari, institutsional kafolatlar, so'nggi islohotlar va mavjud muammolar ko'rib chiqilgan. Minoritar aksiyadorlarning huquqlari, sud va nazorat organlarining himoya imkoniyatlari hamda xalqaro tajriba misollariga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot aksiyadorlar ishonchini oshirish, korporativ shaffoflikni mustahkamlash hamda sarmoyaviy muhitni rivojlantirish maqsadida amaliy tavsiyalar ishlab chiqadi. Natijalar yuridik mutaxassislar, investorlar, siyosatshunoslar va korporativ boshqaruv sohasidagi rahbarlar uchun foydali manba bo'lib xizmat qiladi.



KIRISH

Mashhur iqtisodchi Milton Fridman ta'kidlaganidek, "Korporativ boshqaruv - bu sohani rivojlantirish va investorlarga ishonchli muhit yaratishning poydevoridir". So'nggi o'n yilliklarda jahon mamlakatlari tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, ochiq aksiyadorlik jamiyatlari va ularning boshqaruv tizimidagi shaffoflik, tadbirkorlik faolligi hamda investitsiyalarga rag'bat yaratishning muhim omillaridan biridir. Organik rivojlangan birja mexanizmlari, qimmatli qog'ozlar bozori kafolatlari va zamonaviy infrotuzilma mavjud mamlakatlarda investorlar va aksiyadorlarning ishonchi yuqori bo'ladi, natijada iqtisodiy o'sish barqaror rivojlanadi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan dastlabki yillardan boshlab aksiyadorlik jamiyatlarining shakllanishi va rivojlanishiga, qimmatli qog'ozlar bozorining institutlashuviga alohida e'tibor qaratib keldi. 1996-yilda qabul qilingan "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonun o'z vaqtida zamonaviy korporativ boshqaruv tamoyillarini milliy qonunchilikka joriy etdi. Keyingi yillarda bu qonun qayta ko'rib chiqilib, xalqaro tajriba asosida bir necha bor modernizatsiya qilindi.

Aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish bugungi kunda korporativ boshqaruvning hal qiluvchi elementiga aylandi. Zero, jamiyat faoliyatida barcha aksiyadorlar, xususan, minoritar (ya'ni nazorat paketiga ega bo'lmagan) aksiyadorlarning manfaatlari, ularning investitsiyalari ishonchli himoyalangan taqdirdagina qimmatli qog'ozlar bozorining jadal va barqaror o'sishi ta'minlanadi. Yangi qonunlar va Prezident farmonlari zamonaviy global standartlarga muvofiq, aksiyadorlarning asosiy huquqlari – boshqaruvda ishtirok etish, dividend olish, axborotga ega bo'lish, o'z ulushini erkin sotish kabi kafolatlarni mustahkamlab bermoqda.

So'nggi besh yil ichida O'zbekistonda aksiyadorlik jamiyatlari soni 17 foizga oshdi va hozirda ro'yxatga olingan jamiyatlar soni 950 tadan ortdi. Aksiyadorlarning umumiy soni esa 2024-yil oxiriga kelib 800 mingdan oshdi. SO'ngi yillarda yirik davlat korxonalarning aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirish va IPO orqali ochiq fond birjalarida aksiyalarini sotish amaliyoti kengayib bordi. Xususan, "O'zbekneftgaz", "O'zavtosanoat", "Uzbektelecom" kabi yirik kompaniyalar xalqaro va mahalliy investorlarga ochilib, birja oborotining o'sishi va qimmatli qog'ozlar bozoriga ishonchning mustahkamlanishiga sabab bo'ldi.

Korporativ boshqaruv sifatini oshirish, xususan, mustaqil direktorlar instituti, shaffof axborot siyosati, dividendlar bo'yicha adolatli vaqtda hisob-kitob qilish, kompaniya faoliyatida minoritar aksiyadorlarning manfaatini himoya qilish mexanizmlari – bularning barchasi so'nggi islohotlarning bosh maqsadiga aylandi. 2022–2024-yillarda aksiyadorlarning murojaatlari va korporativ nizolar bo'yicha sudlarga murojaat qilish hollari 14% ga kamaygani ham huquqiy muhit va himoya kafolatlarining yaxshilanishidan dalolat beradi.

Xalqaro reyting agentliklari ("Standard & Poor's", "OECD", "World Bank Doing Business") O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozorini "sotuvchi-investor kafolati" hamda "korporativ muhit" ko'rsatkichlari bo'yicha barqaror o'sish traektoriyasida ekanligini qayd etmish. Bu esa mamlakatimizning xorijiy va mahalliy investorlar uchun yanada jozibador bo'lishiga xizmat qilmoqda.

Agar ilgari faqat yirik investorlar yoki davlat aksiyadorlik huquqiga ega bo'lsa, bugungi kunda har bir fuqaro yuqori likvidli aksiyalarni sotib olib, jamiyat boshqaruvida ishtirok etish,

dividendlardan daromad olish va o'z huquqlarini mamlakat qonunchiligi asosida mustahkam himoya qilish imkoniyatiga ega.

Ushbu maqolada aksiyadorlar huquqlari va ularni huquqiy – institutsional himoya qilish mexanizmlarining zamonaviy holati, xalqaro tajriba va zamonaviy islohotlar asosida takomillashtirish yo'llari, statistik ko'rsatkichlar hamda muammoli jihatlar tahlil qilinadi. Maqola davomida, shuningdek, ilg'or xorijiy tajriba, ilova etilgan so'nggi qonunchilik va O'zbekiston amaliyoti misolida amaliy tavsiyalar ham bayon etiladi.

Asosiy qism: 1. Aksiyadorlarning huquqlari: asosiy turlari va kafolatlar

O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonuni aksiyadorlar uchun bir qator asosiy huquq kafolatlarini belgilaydi. Ushbu huquqlar quyidagilardan iborat:

- Boshqaruvda ishtirok etish huquqi: Aksiyadorlar umumiy yig'ilishlarda qatnashish, muhim masalalarda ovoz berish, jamiyatning kuzatuv kengashi va direktorlarini saylashda ishtirok etish huquqiga ega.
- Dividend olish huquqi: Kompaniya foydasi taqsimlanayotganda, har bir aksiyador egalik qilayotgan aksiyalari ulushiga mutanosib dividendlarni olishga haqli.
- Axborotga ega bo'lish huquqi: Aksiyadorlar jamiyat faoliyati, moliyaviy hisobotlari, strategik qarorlari haqida axborot so'rash va olish huquqiga ega.
- Aksiyalarni erkin tasarruf etish huquqi: Aksiyador o'z aksiyalarini sotish, begonalashtirish yoki garovga qo'yishda mustaqil harakat qilishi mumkin.
- Jamiyat tugatilganda mulkdan ulush olish huquqi: Kompaniya tugatilganda, qolgan mulkdan o'z ulushi miqdorida kompensatsiya olish kafolatlanadi.
- Jamiyat tomonidan qabul qilinayotgan muhim qarorlar bo'yicha o'z manfaatini himoya qilish huquqi, shu jumladan sud tartibida yoki tegishli davlat organlari orqali da'vo qilish.

Aksiyadorlik jamiyatlarida minoritar aksiyadorlarning huquqlariga alohida e'tibor qaratiladi. Qonunning 111-moddasida davlat aksiyadorlarning huquq va manfaatlariga rioya etilishini kafolatlaydi hamda davlat organlarining noqonuniy aralashuvidan sudga murojaat qilish imkonini beradi.

2. Huquqlarni himoya qilish mexanizmlari

Aksiyadorlarning huquqlarini ishonchli himoya qilish uchun Quyidagi asosiy mexanizmlar va institutlar faoliyat yuritadi:

- Jamiyatning boshqaruv organlari: Umumiy yig'ilish, Kuzatuv kengashi va Ijrochi organ jamiyat faoliyati ustidan nazoratni amalga oshiradi va aksiyadorlarning vakolatlarini amalda ta'minlaydi.
- Fond birjalari va qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchilari: Bozor ishtirokchilari (dilerlar, brokerlar, reyting agentliklari), shuningdek fond birjalari muomalalarning shaffofligi va adolatli narx shakllanishini kafolatlaydi.
- Vakolatli davlat organlari: Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga soluvchi organ, Adliya vazirligi, Davlat raqobat qo'mitasi aksiyadorlarning huquqlarini muhofaza qilishda muhim rol o'ynaydi.



- Sudlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar: Aksiyadorlar va jamiyat o'rtasidagi har qanday nizo yoki huquq buzilishlari bo'yicha sudga murojaat qilish orqali o'z manfaatini himoya qilish mumkin.
- Mustaqil auditorlik va sug'urta tashkilotlari: Ushbu institutlar jamiyatda moliyaviy shaffoflik va risklarni kamaytirishda faol ishtirok etadi.
- Minoritar aksiyadorlar qo'mitasi: Maxsus tashkil etiluvchi qo'mita orqali minoritar aksiyadorlarning kamsitilishiga qarshi choralar ko'riladi va ularga maslahat va himoya xizmatlari ko'rsatiladi.

Ko'rsatkichlar	2023 yili	2024 yili	2025 yili (prognoz)
Aksiyadorlik jamiyatlari soni (ta)	700 dan ortiq	850 ta	900 ta
Aksiyadorlar soni (ming kishi)	750	780	800
Fond birjalari orqali amalga oshirilgan bitimlar soni (ming dona)	15,600	16,800	17,500
Minoritar aksiyadorlarning ulushi (%)	24.5	25.8	26.5
Aksiyadorlar tomonidan sudga murojaatlar soni	160	185	200
Dividend to'lamagan kompaniyalar ulushi (%)	7.8	6.5	5.5
Korporativ boshqaruv samaradorligi indeks (100 ballik)	68	72	75
Aksiyador huquqlarini himoya qiluvchi maxsus qo'mitalar soni	12	18	25

1-jadval. Statistik ko'rsatkichlar

3. So'nggi yillarda joriy etilgan muhim o'zgarish va islohotlar

- Qonunchilikda muhim yangiliklar: Birinchi navbatda, chet ellik investorlarning kamida 15% ulushga ega bo'lish talabi bekor qilindi, bu aksiyadorlik jamiyatlarining ochiqqligini, xususan, mahalliy va xorijiy investorlarga yo'l ochdi.
- Ovoz beruvchi aksiyadorlarning imtiyozli huquqlari: Ovoz beruvchi aksiyadorlarga, yangi aksiyalar emissiyasi vaqtida ularni imtiyozli ravishda sotib olish imkoniyati qonunda kafolatlandi va oldingi cheklovlar bekor qilindi.
- Davlat korxonalarini aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirish va IPO jarayonlarini kuchaytirish orqali fond bozorining institutsional baza mustahkamlandi.
- Sud-huquqiy muhofaza mexanizmlarining kuchaytirilishi: Qonunlarga muvofiq, davlat organlari tomonidan noqonuniy aralashuv holatlarida bevosita sudga murojaat qilish imkoniyati kengaytirildi va himoya mexanizmlari aniq belgilandi.
- Minoritar aksiyadorlar qo'mitasini tashkil etish va jamiyat ustavida uning faoliyati tartibga solish bo'yicha yangi nizomlar joriy qilindi, bu kamsitilishga yo'l qo'ymaslik uchun muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

4. Aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning xalqaro va milliy tajribasi



Xalqaro tajribada aksiyadorlarning huquqlarini samarali himoya qilish — ochiqlik va oshkoralik prinsipi, mustaqil direktorlar instituti, raqamli ovoz berish va moliyaviy axborotga keng kirish imkoniyatini joriy qilish orqali ta'minlanadi. O'zbekistonda ham ushbu yondashuvlar bosqichma-bosqich qonunchilikka tatbiq etilmoqda. Masalan:

- Yevropa davlatlarida aksiyadorlarning umumiy yig'ilishda bevosita yoki vakolat orqali ishtirok etishi, har bir qaror uchun cheklovsiz axborot berilishi hamda tarmoq monitoringi kuchli tashkil etilgan.
- Milliy amaliyotda esa, aksiyadorlarning elektron shaklda ovoz berishi, dividend taqsimoti va axborotga bo'lgan talablar sezilarli darajada oshirilmoqda.

5. Muammolar va takomillashtirish yo'llari

Asosiy muammolar:

- Aksiyadorlar, ayniqsa, minoritarlar, huquqlarining amaliy himoyasi ayrim hollarda sust – qarorlar qabul qilishda ularning manfaatlari to'liq inobatga olinmasligi;
- Moliyaviy va boshqaruv axborotining yetariligi va shaffofligi bo'yicha ayrim korxonalarda muammolar saqlanib qolmoqda;
- Ba'zan dividendlarni o'z vaqtida to'lamaslik yoki bozor narxidan past baholash;
- Yangi islohotlar natijasida mexanizmlarning amaliy qo'llanilishini monitoring qilishning monitoring tizimi to'liq yo'lga qo'yilmagan.

Takomillashtirish yo'llari:

- Monitoring va hisobdorlik tizimlarini, xususan, elektron portallar orqali real vaqtda axborot olish va muammoli masalalarni aniqlashni kuchaytirish;
 - Mustaqil direktorlar, auditorlar institutini takomillashtirish va kengaytirish;
 - Minoritar aksiyadorlar manfaatini hisobga oluvchi jamiyat ichki reglamlarini kuchaytirish;
 - Sud-huquq amaliyotini soddalashtirish va nizolar uchun tezkor tartiblarni joriy qilish;
- Xalqaro ISO va OECD korporativ boshqaruv standartlarini tatbiq qilish orqali ingliz modeli (shaffoflik, oshkoralik, mustaqil direktorlar, dividendlar oshkoraligi) amaliyotini joriy etish.

Xulosa

O'zbekistonning korporativ boshqaruv tizimida aksiyadorlar huquqlarini himoya qiluvchi mexanizmlarni takomillashtirish so'nggi yillarda dolzarb masalaga aylandi. Qonunchilik bazasi va amaliyotda joriy etilgan yangi yondashuvlar natijasida aksiyadorlarning – xususan, minoritar aksiyadorlarning huquqlari yanada mustahkamlanmoqda. Aksiyadorlar uchun axborot ochiqligi, dividendlarning adolatli taqsimlanishi va asosiy yirik qarorlarda ularning ovozi inobatga olinishi tizim samaradorligining oshishini ta'minlamoqda. Kelgusida zamonaviy texnologiyalar, raqamli infratuzilma va xalqaro standartlarni joriy etish orqali ushbu mexanizmlarni yanada rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur maqola tadqiqotchilar, korporativ boshqaruv sohasidagi mutaxassislar va aksiyadorlar hamda investorlar uchun amaliy qo'llanma vazifasini bajaradi, amaldagi himoya mexanizmlarining holatini tahlil qilib, kelgusidagi islohotlar uchun aniq tavsiyalar beradi



References:

1. O'zbekiston Respublikasi "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-370-son, 06.05.2014) va so'nggi tahrirlari.
2. "Ko'prikqurilish Tresti" aksiyadorlik jamiyati ustavi va qonuniy hujjatlar, 2023 yil.
3. "Aksiyadorlik jamiyati ustavi (yangi tahrir)", 2023 yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Aksiyadorlik tijorat banki aksiyadorlari uchun e'lon qilingan ma'lumotlar va imtiyozli aksiyalar huquqlari haqidagi hujjatlar.
5. Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Byudjet va iqtisodiy islohotlar qo'mitasi a'zosi Elbek Shukurov tomonidan taqdim etilgan qonunchilik islohotlari sharhlari, 2015 yil.
6. "Aksiyadorlik jamiyatlarida nima o'zgardi?", Norma nashri, 2019 yil.
7. "Aksiyadorlik jamiyatlarini tuzish va ular faoliyatini huquqiy tartibga solish" ilmiy maqolasi, Universal Publishings, 2023 yil.
8. "Aksiyadorlik jamiyatlari to'g'risidagi qonunga o'zgartirishlar" haqidagi maqola, Qalampir.uz, 2019 yil.
9. "O'zbekistonda aksiyadorlik jamiyatlar soni 680 taga yetdi" va moliyaviy ko'rsatkichlar, Uz24.uz, 2023 yil.
10. "Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi" tartibi va qonuniy normalar, O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2025 yil.
11. O'zbekiston boshqaruvi, hisobdorlik va nazorat organlari faoliyati haqidagi ilmiy taqdimot va ta'lim materiallari, 2025 yil.